

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Тотко Стоянов

член на научното жури за оценка на качествата на дисертационния труд на **Калина Тодорова Петкова**, редовен докторант към катедра Археология – Софийски университет „Св. Климент Охридски“ на тема: *„Предримски теракоти в Тракия (VI – I в. пр. Хр.)“*, представен за присъждане на **образователна и научна степен“ Доктор“**

Калина Петкова е възпитаник на бакалавърската и магистърската програми на Специалност Археология в Исторически факултет на СУ.

Предложената за защита дисертация е актуална като тема и дисертабилна като възможности, които предлага наличният археологически материал. Тя е много навременна, като се има пред вид нарастналият обем на теракотите от територията на Тракия и липсата на цялостно, системно изследване. Съвременното състояние на изследването, интерпретацията и публикуването на изделията на короплатиката от античния свят позволява, обуславя, бих казал провокира възможности за много високо ниво на подобно изследване.

Представен е един впечатляващ по обем и съдържание научен труд (общо 966 страници: текст 484 с., каталог - 419 с., седем карти и приложение – 53 табла с фотоси на включените в каталога 477 теракоти, изпълнени технически на много високо ниво. Към техническото оформление на съдържанието могат да се отправят критични бележки. Според номерацията излиза, че трите части на изложението са включени във Въведението, Каталогът е без посочени параметри в съдържанието, а картите и таблата с фотосите на паметниците липсват изобщо.

Структурата на труда е подходяща, очевидно внимателно премислена, за да предпостави успешното изпълнение на поставените в самото начало на въведението цел и задачи. Задачите са метафорично вложени в търсенето на отговори на въпросите “Къде?”, „Кога?“ и „Защо?“. Разшифровани, те означават: - изявяване на доказателства за производствени центрове и търговски контакти; - доказателства за датирането на комплексите, и –

функцията на теракотите като носител на информация за обществото и статуса на потребителите. Във въведението синтезирано е представено критично развитието и съвременното състояние на изследванията в големите школи на коропластиката и състоянието на родните изследвания и публикации, което води до констатацията за „реалното изоставане на българската наука в областта на теракотите“ и липсата на „адекватна за съвременното ниво методика за изследване на фигурките от печена глина“ (с. 3). Неформално и адекватно са представени използваните в дисертацията „Методи за научен анализ“ (с. 3-5), след което са представени териториалният и хронологическият обхват на изследването. За съжаление, след като докторантът не е имал достъп до някои от находките от български музеи, трябва да приемем уговорката, че заради затруднения достъп до музейните колекции извън границите на България, териториалният обхват на изследването е този на съвременна България.

Основа на изследването са 447 артефакта, представени в каталога с константна структура, което е предпоставка за създаване на унифицирана база данни със съдържателна информация за анализа и синтеза в трите части на изложението (с които единиците от каталога са обвързани). Заслужава да се отбележи желанието да се анализират от *аутопсия* в максимална степен изследваните артефакти. Положителната разлика при такава възможност е ясно видима, както в описанието на предметите, така и при направената в тези случаи качествена фотодокументация, явяващи се отлична изходна база за анализа. Теракотите са подредени по иконографски тип, но (поне при подготовката за издаване) би било удачно, за улеснение на читателя, отделните тематични/иконографски групи да бъдат маркирани.

В пет глави на *Първа част „Суровините и техниките на производство на теракотите“* (с. 14-104), последователно са демонстрирани нивата на технологичен анализ, за да се достигне до информация за произхода им и разграничаването на импортните от местните изделия. Всички включени в изследването теракоти са анализирани - от гледна точка на използваните за тяхната направа суровини; - от гледна точка на всички техники на производство (техники на оформяне; на декорация; на изпичане). На практика са демонстрирани принципите на дериватната продукция в

производството на теракоти. В този контекст са дефинирани короластните ателиета, функционирали на територията на Древна Тракия (Одесос, Месамбрия, Аполония, Кабиле) и технологичния им стил. Тази част е изцяло новаторска и приносна. За пръв път в българската археология са въведени при изследването на такъв масив от артефакти принципи и методи на анализ и интерпретация, които отдавна са практика във водещите школи.

В Част Втора *„Иконографските и стилни особености на теракотените фигури от територията на съвременна България“* (с. 106-382), те са подложени на иконографски и стилни анализ. Предложеното в тази част тълкуване на иконографията от гледната точка на „производителя“ на фигурата, а не на „потребителя“ ѝ, е добре обосновано и методически правилно, от гледна точка на целите на изследването. Поради голямото им количество теракотите са разгледани в отделни категории в петнадесет глави, за които са избрани обобщени наименования (по аналог с публикациите на теракотите в големите корпуси). Материалът в тях е разпределен и разгледан по иконографски класове и типове със съблюдаване на хронологията. В гл. XVI са разгледани *„Други короластни изделия, свързани култа“* (алабастрони, олтари, херми, миниатюрни фигурки и пр.). Приветствам това, защото често този тип находки остават извън интереса на изследователите, а носят важна информация.

Водеща нишка в иконографския анализ е проследяването на генезиса на иконографския тип (типове), разпространението, адаптацията и производството му в центровете на Средиземноморието, появата му в изследвания ареал в своя чист оригинален вид (като внос) или като копия и евентуалните адаптации от местните майстори. На базата на точни паралели сред продукцията на големите центрове в Гърция и Мала Азия някои от теракотите са интерпретирани като част от продукцията им. Заслужава адмирация стремежът да се определят конкретни находки към определена фаза от продукцията им – архетип, калъп или поколение.

При разпределението на целия масив от теракоти на базата на посочените принципи се очертават по-многобройни групи, очевидно радващи се на по-широк прием. В това отношение изпъкват *„Изправена драпирана женска фигура“*, *„Дионис и неговит тиас“* и др. При някои от тях

се проследява и дълъг хронологически обхват на развитието на представителите им. Вероятно обстоятелството, че като цяло статистически (и тематично?) находките от елинистическата епоха (основно кр. IV-II в. пр. Хр.) са в най-голям обем, не е случайно. В този период, паметниците обект на изследването в дисертацията, произхождат от територии на Тракия, които реално са част от елинистическия свят.

Обект на анализ в *Третата част* на изследването е контекстуалният анализ на изделията на короластиката. В Глава I са направени сериозни усилия да се установи, анализира и интерпретира контекста на теракотите в профанна среда, а в Глава II - в сакрална среда. Това е възможно най-високо ниво на интерпретация от гледна точка на търсенето на функционирането на теракотите в социална среда и евентуалната им връзка с етнически, социален или друг статус.

Състоянието на информационната база предопределя различни възможности за реконструкция на конкретните контексти, а в някои случаи липсата или ниското ѝ ниво лишава анализа от полезни ходове.

За анализа на контекстите в профанна среда са използвани паралели от Средиземноморието и понтийски центрове като Олбия, които спомагат за интерпретацията на ситуации с по-богати или със сравнително позитивни данни, като комплекси в Одесос, Месамбрия и Аполония или на големите градски центрове от вътрешността на страната (Кабиле, Сборяново, Севтополис). Предложени са различия, съществуващи вече в литературата идеи за функцията в домашна или друга среда (домашни култове, апотропейни функции, покровители, играчки, просто декоративни предмети без значение), местата им в рамките на домовете/ комплексите и връзката им с други данни, както и хипотези, които търпят доказване – например интерпретацията на находките, документиращи по улиците на Севтополис. Сериозна доза хипотетичност носят въпросите за евентуална връзка между социално-икономическия статус, евентуално етно-културният произход на живущите в къщата и употребата на фигурите.

Основният акцент в Глава II е насочен към ролята на короластичните изделия в погребенията. Наличието на теракоти в гроба поражда редица

въпроси, които са обособени в няколко групи. Каква е връзката между изображението на теракотата и покойния: какъв вид информация може да даде изображението на теракотата, което да спомогне за определяне на пола, възрастта, етническата принадлежност или социалния статус на погребания и пр. Следва да бъде приветствена смелостта на докторанта да търси максимум информация и формулира работни хипотези, извлечени от изследвания на сходна среда или изследвания с теоретична насоченост.

Имам сериозни резерви по отношение на доста категоричното определяне, без сериозна аргументация, на главата от Могиланската могила като тимиатерий.

Имайки предвид осмислянето на ситуацията в тракийският град в Сборяново през последните години, струва ми се, че може да се погледне малко по-смело по отношение на преценката за местното (тракийско) население на градските центрове във вътрешността на Тракия като възможен реципиент на елинистическите поведенчески модели, включително и в ритуален и религиозен план. Свързването на теракотите в контексти от тези градове само с елинско население може би следва да търпи еволюция. За това, обаче, наистина е нужно изследователите на тези центрове да допринесат за допълнителното осветляване на дискутираните в дисертацията контексти и общата представа за градовете и населението им.

Заключението е неформално, с респектиращо задълбочено извличане и доразвиване на стореното в изложението да се отговори на трите въпроса от „Великата тройка“.

Обемистият автореферат представя изчерпателно и адекватно съдържанието на дисертационния труд. Автосправката отразява коректно основните приноси и постижения в дисертацията на автора.

Текстът на дисертацията се отличава с добър стил – езикът е точен, стегнат, с прецизно владение на специфичната терминология, използвана в специализирана литература.

Публикациите, представени в списъка на литературата и цитирани в изложението и каталога, изявяват задълбоченото навлизане на докторанта в

теоретичните изследвания, монографии, сборници и издания от форуми, посветени на дискусии върху подходите в изучаването и интерпретацията на коропластиката, широка осведоменост за изданията на големи музейни колекции и публикацииите на масивите от теракоти от разкопките на емблематични обекти в континентална Гърция, островите, Мала Азия, Магна Греция и Северозападното Черноморие, както и находките от обектите проучени и проучвани на територията на древна Тракия и музейните колекции в региона. Това е обективната основа на ерудицията, която струи от този впечатляващ със съдържанието си (а не толкова с обема си) монументален труд върху една комплексна, многопластова проблематика.

Бързото и адекватно публикуване на изследването на Калина Петкова е не препоръчително, а желателно. От една страна, това ще се компенсира „изоставането“ на българската археология в тази област, а от друга, ще бъдат стимулирани и подпомогнати усилията на изследователите, които имат желание да публикуват професионално изделията на коропластиката от археологическите разкопки и музейните колекции.

В хода на дългото си „пътешествие в света на теракотите“ Калина Петкова е публикувала седем научни публикации – шест в престижни издания в България и една - доклад пред престижна международна конференция посветена на проблематиката на теракотите в Средиземноморието. В тях са публикувани части от дисертацията.

В заключение, като имам пред вид цялостните качества на дисертационния труд на **Калина Тодорова Петкова**, заявявам пред уважаемото жури, че изследването притежава високи научни достойнства и отговаря на изискванията **да ѝ бъде присъдена образователната и научна степен „Доктор“** и ще гласувам убедено за това.

18.08.2018

София

Проф. д-р Тотко Стоянов